

น้ำมัน* : ความฝันของเสนาบดีไทย

มลิวลีย์ แต่งแก้วฟ้า

คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

วิกฤตการณ์น้ำมันที่ผ่านมานั้นพิสูจน์ให้เราได้ประจักษ์แล้วว่า พลังงานเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับชีวิตความเป็นอยู่และวิวัฒนาการของมนุษย์ จนอาจกล่าวได้ว่าถ้าปราศจากพลังงาน มนุษย์คงไม่สามารถดำรงสภาพชีวิตความเป็นอยู่เช่นในปัจจุบันได้ ทุกวันพลังงานประเภทต่าง ๆ ที่โลกเราต้องการประกอบด้วย น้ำมันปิโตรเลียม ก๊าซธรรมชาติ ถ่านหิน พลังน้ำ พลังนิวเคลียร์ พลังแสงอาทิตย์ และพลังงานที่ได้จากเชื้อเพลิงสังเคราะห์ต่าง ๆ รวมกันแล้วเป็นจำนวน 100 ล้านบาร์เรลของน้ำมันต่อวัน ในจำนวนนี้น้ำมันปิโตรเลียมเป็นประเภทของพลังงานที่มนุษย์นำมาใช้มากที่สุด ในปัจจุบัน คือประมาณ 55% ของพลังงานทั้งหมดที่ใช้ในโลกเสรี¹

น้ำมันที่มนุษย์แรกเริ่มรู้จักนำมาใช้ เป็นน้ำมันที่ลอยอยู่บนสายน้ำ และน้ำมันตามแอ่งในซอกหิน เป็นน้ำมันที่สามารถนำมาใช้ได้โดยง่ายในสภาพน้ำมันดิบ เมื่อมีผู้ค้นคิดจนสามารถกลั่นน้ำมันดิบได้น้ำมันก๊าด (Kerosene) โลกก็เปลี่ยนมาเป็นยุคตะเกียงน้ำมันก๊าด ใน พ.ศ. 2397 และต่อมา พ.ศ.

2402 มนุษย์เริ่มรู้จักนำน้ำมันดิบจำนวนมากมาใช้ประโยชน์ โดยขุดเจาะและวางท่อลึกลงไปในชั้นหินที่สำรวจแล้วว่ามีร่องรอยของน้ำมัน² วิธีการแบบเดิมนั้นกลั่นได้แต่น้ำมันก๊าด ส่วนอื่น ๆ ที่เหลือจะถูกทิ้งไปโดยเปล่าประโยชน์ จึงได้มีผู้พยายามทดลองหาวิธีการกลั่น ที่ละชั้น ตอน จนกระทั่งสามารถ

* น้ำมัน ในที่นี้คือ ปิโตรเลียม (petroleum) หมายถึงทั้งน้ำมันดิบ ก๊าซธรรมชาติ ตลอดจนสารไฮโดรคาร์บอนอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และอยู่ในสภาพอิสระ ไม่ว่าจะมึลักษณะเป็นของแข็ง ของหนืด ของเหลว หรือก๊าซ

1 การพลังงานแห่งชาติ, พลังงานของโลกและประเทศไทย (เอกสารอัดสำเนา), หน้า 12.

2 The Encyclopedia Americana Vol. 21 (USA., 1963).

กลั่นน้ำมันโดยไม่มีส่วนใดสูญเปล่าอีก เรา จึงได้ใช้พลังงานในรูปต่าง ๆ เช่น ก๊าซ ธรรมชาติ เบนซิน น้ำมันก๊าด นอกจากนี้ ยังมีน้ำมันเครื่องและยางมะตอย

อุตสาหกรรมน้ำมัน เริ่มที่สหรัฐอเมริกา เป็นกิจการที่ต้องลงทุนสูง และต้องอาศัย ความสามารถมาก ในการ บริหาร ควบคุม การผลิตและการตลาด แต่ก็เป็นอุตสาหกรรม ที่ทำรายได้จำนวนมหาศาลให้แก่ผู้ผลิต และเป็นสินค้าที่ขาดเสียมิได้ของมวลมนุษย์ จึง ได้เกิดการแข่งขันกันแสวงหาแหล่งน้ำมัน ดิบทั่วไปในส่วนต่างๆ ของโลก พ.ศ. 2463 ก่อนที่จะมีการ ค้นพบ แหล่ง น้ำมัน ใหญ่ ใน ตะวันออกกลาง น้ำมันที่ผลิตได้ในโลก 70% เป็นของสหรัฐอเมริกา และ 16% จากเม็กซิโกซึ่งมีทุนของอเมริกันร่วมอยู่ 3 ใน 4 ของ ทุนทั้งหมด ส่วนอังกฤษลงทุนผลิตน้ำมัน ในดินแดนจักรวรรดิอังกฤษ เปอร์เซียและ พม่า รวมประมาณ 5% ของจำนวนน้ำมัน

ทั้งหมดที่ผลิตได้ในโลก³

บริษัทต่างประเทศทั้งยุโรปและอเมริกา สนใจที่จะขออนุญาตสำรวจขุดเจาะน้ำมันใน ไทยมาก่อน พ.ศ. 2453 ภายนั้นสหรัฐอเมริกาเกือบจะเป็นผู้ผูกขาดการผลิตน้ำมัน ในโลกแต่ผู้เดียว และกำลังสำรวจแหล่ง น้ำมันในอเมริกากลางด้วย ในขณะเดียวกัน อังกฤษและฝรั่งเศสก็มีท่าทีว่าจะแข่งขันกับ สหรัฐอเมริกาอย่างเต็มที่ โดยการแสวงหา แหล่งน้ำมันใหม่ในรูมาเนีย เอเชียไมเนอร์ รวมทั้งดินแดนที่เป็นอาณานิคม ของอังกฤษ และฝรั่งเศส⁴ สำหรับไทยเนื่องจากไม่ได้เป็น เมืองขึ้นของชาติใด บริษัทน้ำมันชาติต่างๆ จึงสนใจเข้ามาแข่งขันกันขออนุญาตสำรวจ น้ำมันมาก

คนไทยสมัยโบราณรู้จักนำน้ำมันมะพร้าว มาจุดตะเกียงให้แสงสว่าง เริ่มส่งน้ำมันก๊าด เป็นสินค้าเข้าราว พ.ศ. 2502⁵ และเมื่อมี รถยนต์ใช้ในราว พ.ศ. 2442⁶ น้ำมันเบน

3 หจข. ร. 5 ผ. 36/1 Sir A Geddes (British Ambassador) "Monopoly in Oil is Bugaboo Created to Scare Americans," The Peking Daily News, 22 July 1920.

4 หจข. ร. 5 ผ. 36/1 Memorandum of Agreement between M. Philippe Berthelot, Directeur des Affaires politiques et commerciales en Minitere des Affaires Etrangeres, and Professor Sir John Cadman, K.C.M.G., Director in Charge of His Majesty's Petroleum Department (London : His Majesty's Stationary Office, 1920).

5 Ingram, J.C., *Economic Change in Thailand 1850-1970* (Oxford University press, 1971), p. 129.

6 สวาง อึ้งลง, *สิ่งแรกในเมืองไทย ชุดสอง* (พระนคร : แพร่พิทยา, 2502), หน้า 45.

ซึ่ก็เป็นสินค้าเข้าที่สำคัญอีกประเภทหนึ่ง นับว่าคนไทยทันสมัยมากที่สุด รุ้จักใช้น้ำมันที่กลั่นแล้วภายหลังฝรั่งเพียงไม่กี่ปี ส่วนน้ำมันธรรมชาติที่ราษฎรทั่วไปรู้จักคือ น้ำมันดิน*

น้ำมันปิโตรเลียมนั้น คนไทยเริ่มรู้จักเมื่อประมาณร้อยปีเศษมาแล้ว ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ราษฎรในท้องที่อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ได้พบปรากฏการณ์ประหลาดอย่างหนึ่ง คือ มีน้ำมันสีดำไหลซึมขึ้นมาบนผิวดิน ราษฎรในบริเวณนั้นถือกันว่าเป็นน้ำมันศักดิ์สิทธิ์ จึงนำไปใช้ทาตัวรักษาโรคต่าง ๆ บางคนก็พกไปใช้ทาเสาและบ้าน เมื่อเรื่องนั้นทราบถึงเจ้าหลวงเชียงใหม่ เจ้าหลวงได้มีคำสั่งให้ขุดบ่อนั้น ๆ เพื่อกักน้ำมันไว้ใช้ เรียกว่า "บ่อเจ้าหลวง" หรือ "บ่อหลวง"⁷ น้ำมันจุดไฟได้ดีและมีกลิ่นมากกว่าน้ำมันดินธรรมดาที่ไทยเคยรู้จัก⁸ ต่อมาราว พ.ศ. 2456 ราษฎรได้พบแหล่งใหม่ อีกที่ลำห้วยแม่ลักหมื่น ซึ่งอยู่ห่างจากบ่อหลวงขึ้นไปทางเหนือประมาณ 4 กิโลเมตร ในลำห้วยนี้มีน้ำมันซึมไหลออกมาจากทราย แล้วลอยขึ้นเหนือฟ้า

น้ำมันศักดิ์สิทธิ์ของราษฎรไทย เป็นที่สนใจของบริษัทน้ำมันต่างชาติ ซึ่งกำลังแข่งขันกันอย่างเต็มที่ เพื่อหาแหล่งน้ำมันใหม่ในทุกซอกทุกมุมของโลก ประมาณ พ.ศ. 2455 เกิดข่าวลือว่า พบร่องรอยของแหล่งน้ำมันที่มณฑลปัตตานี บริษัทต่างชาติจึงรุกเร้าที่จะขออนุญาตสำรวจหาแหล่งน้ำมันในไทยมากขึ้น โดยเฉพาะอังกฤษนั้นพบแหล่งน้ำมันแล้วในซาราวักและพม่า จึงมีความสนใจเป็นพิเศษกับภาคใต้ของไทย สำหรับชาวตะวันตกแล้ว ปัตตานีย่อมน่าสนใจกว่าเมืองฝาง เพราะอยู่ใกล้ทะเล การขนส่งน้ำมันดิบสะดวกและไม่เปลืองค่าใช้จ่าย สามารถส่งน้ำมันไปตามท่อ (pipe line) ไปลงเรือบรรทุกน้ำมันได้เลย

การแข่งขันกันของบริษัทต่างชาติ เป็นเหตุกระตุ้นให้เจ้านาย และ ขุนนาง ผู้บริหารประเทศของไทยเกิดความสนใจกับน้ำมันที่เมืองฝางมากขึ้น และตระหนักดีว่าน้ำมันมีบทบาทสำคัญ มากขึ้น ทุกที ในสังคมไทย เพราะมีการใช้เครื่องยนต์มากขึ้น ทั้งในโรงงาน อุตสาหกรรม และ พาหนะ เครื่องยนต์เหล่านี้ล้วนแต่ต้องใช้น้ำมันเป็นส่วนสำคัญ

* ผู้เขียนพยายามค้นหาความหมายของคำนี้แล้วแต่ไม่พบ

⁷ กรมทรัพยากรธรณี, "น้ำมัน," *กิจกรรมเกี่ยวกับทรัพยากรธรณีในประเทศไทย*, อนุสรณ์วันสถาปนากกรมทรัพยากรธรณีครบ 80 ปี วันที่ 1 มกราคม 2514, หน้า 2-114.

⁸ หจช. ร. 5 ฝ. 36/1 ลายพระหัตถ์ กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2461.

ทั้งสิ้น การใช้ไขมันจะเป็นที่นิยมกันทั่วไป เพราะสะดวกรวดเร็วและสะอาดกว่าการใช้ ถ่านหินหรือฟืน ไขมันจะกินเนื้อที่น้อยกว่า ในการเก็บสำรอง แต่ให้ความร้อนและพลังงานสูงกว่าในปริมาณเท่ากัน นอกจากนี้มัน ยังเป็นสิ่งซึ่งควรถนอมไว้ใช้ในรูปอื่นจะได้ ประโยชน์มากกว่า และการสงวนป่าไม้ไว้ ก็จะช่วยปรับจำนวนน้ำฝนไม่ให้มากหรือน้อยเกินไปด้วย⁹

ในระยะแรก บริษัทต่างชาติติดต่อขอ สัมภาษณ์ผ่านกระทรวงมหาดไทย กรมหลวง คำรงราชานุภาพ (ภายหลังทรงเป็นสมเด็จพระ จอมพระยา) เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย จึงเป็น เจ้า นาย ไทย องค์แรก ที่สน พระทัย ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับการทำน้ำมัน ทรงมี ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า

“... ข้อสำคัญก็แต่การตรวจหา ถ้าพบเข้า แล้วการทำไม่ยากอันใด เพราะเจาะลงไปแล้ว ก็ไหลมาเอง แล้วก็ประสพเท่านั้น ได้ประโยชน์มากไม่มีทางเสีย... ผู้ที่มาขออนุญาต ต้องมาขอผูกขาดทุกราย ถ้าผู้อื่นเขาหาเอกซ เบ็ดตรวจได้แล้ว ทำไม่รัฐบาลเราจะหาไม่ได้ จึงเห็นควรรัฐบาลจะจ้างเอกซเบ็ดมาตรวจเอาเองดีกว่าอนุญาตให้ผู้อื่นตรวจ เพราะถ้าพบ แล้วจะได้ประโยชน์เป็นอันมาก”¹⁰

9 หจข. ร. 5 ผ. 86/1 ลายพระหัตถ์ กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูลพระบาท สมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ 25 สิงหาคม พ.ศ. 2460.

10 หจข. ร. 5 ผ. 86/1 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา, วันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2453.

11 เห่งอ้าง.

ข้อรับสั่งของกรมหลวงคำรงราชานุภาพในที่ ประชุมเสนาบดีดังกล่าว มีส่วนสร้างความ ผันให้กับเสนาบดีไทยในที่นั้น ทำให้เกิด การตื่นตัวสนใจทรัพยากรอันมีค่านี้ เริ่มคิด ถึงรายได้จำนวนมหาศาลที่จะได้รับ และเห็น ลู่ทางการทำมาหากินของคนไทย อีกอาชีพ หนึ่ง ได้มีการปรึกษาหารือกันทั้งทางจด หมายติดต่อกับและการประชุม ในที่สุดก็มาสู่ ข้อสรุปว่า รัฐบาลไทยจะจ้างชาวต่างประเทศ มาสำรวจหาแหล่งน้ำมันเอง โดยจะมี ข้าราชการไทยออกไปกำกับด้วย เพราะเกรง ว่าเมื่อตรวจพบแหล่งน้ำมันแล้ว ผู้เชี่ยวชาญ ชาวต่างประเทศนั้น อาจจะไม่ซื่อสัตย์ แอบนำเอาผลการสำรวจไปขายให้กับผู้อื่น¹¹

ชาวต่างประเทศอ้างข้อผูกพัน ตามสนธิสัญญา

บริษัทต่างชาติเข้ามาติดต่อขอสำรวจหา น้ำมันกับรัฐบาลไทยหลายช่องทาง ส่วน ใหญ่บริษัทจะติดต่อโดยตรงกับเสนาบดีเจ้า กระทรวง ที่รับ ผิดชอบ เรื่อง การขอ สัมภาษณ์ แหล่งทรัพยากร ซึ่งในระยะแรกได้แก่ กระทรวงมหาดไทย ต่อมารัฐบาลไทยได้โอน

กรมแร่ ไป ขึ้น กับ กระทรวง เกษตรธิการ
ลักษณะการติดต่อ มีทั้งยื่นข้อเสนอเป็น
ทางราชการ และติดต่อสนทนาเป็นการส่วน
ตัว นอกจากนี้ ก็มีการติดต่อผ่านสถานทูต
ไทยประจำต่างประเทศมายังกระทรวงการ
ต่างประเทศเพื่อสอบถามนโยบายและข่าว
กับหน้า

สิ่งสำคัญที่ชาวต่างประเทศมักจะยกขึ้น
มาอ้าง ก็คือ ข้อผูกพันตามสนธิสัญญาทาง
พระราชไมตรีที่ไทยได้ทำไว้กับนานาประเทศ
เช่น ไทยทำสนธิสัญญากับประเทศเดนมาร์ก
ใน พ.ศ. 2401 ข้อที่ 8 มีใจความว่า

“คนใน บังคับเดนมาร์ก มีเสรีภาพที่จะสำรวจ
หาและประกอบกิจการเหมืองแร่ ได้ทุกแห่งใน
สยาม โดยยื่นเสนอโครงการอันสมควรต่อ
กงสุล กงสุลจะร่วมมือกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายสยาม
จัดหาเงินยืมและข้อตกลงที่เหมาะสมซึ่งจะ
เป็นที่ยอมรับได้ในการดำเนินกิจการเหมือง
แร่”¹²

และไทยได้ ทำสนธิสัญญา ที่มี ข้อ ความ เช่น
เดียวกันกับอีกหลายประเทศ คือ ปอร์ตุเกส
พ.ศ. 2402 (ข้อ 34) เนเธอร์แลนด์ พ.ศ.
2403 (ข้อ 8) เยอรมนี พ.ศ. 2405 (ข้อ 8)
สวีเดนและ นอร์เวย์ พ.ศ. 2411 (ข้อ 8)

กรมหลวงดำรงราชานุภาพ : ฉายเมื่อครั้ง
ทรงดำรงพระยศพระเจ้าน้องยาเธอ
พระองค์เจ้าดิศวรกุมาร

เบลเยียม พ.ศ. 2411 (ข้อ 8) ออสเตรีย-
ฮังการี พ.ศ. 2411 (ข้อ 8) และสเปน พ.ศ.
2413 (ข้อ 15) ชาติอื่น ๆ นอกจากนี้ไม่มี
สิทธิตามสัญญา แต่ก็อาจจะอ้างหลัก “ชาติ
อันได้รับความอนุเคราะห์ยิ่ง” (Most Fa-
voured Nation) ขอสิทธินี้ได้เช่นกัน

12 “Danish subjects shall be at liberty to search for and open mines in anypart of Siam, and on a proper exposition being furnished to the Consul, he, in conjunction with the Siamese authorities, shall arrange such suitable conditions and terms as shall admit of the mines being worked.”

กรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ

บริษัทรอยดัลด์ซท์ (Royal Dutch Co., Ltd.) เป็นบริษัทแรกที่พยายามอ้างสิทธิสำรวจ และขุดเจาะบ่อน้ำมันตามสนธิสัญญาซึ่งพระยากัลยาณไมตรี (Mr. Jens Iverson Westengard) ที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในครั้งนั้น ก็มีความเห็นคล้อยตามข้ออ้างของฮอลันดาว่า คำว่า "open mines" ในสนธิสัญญานั้น ต้องนับการขุดเจาะน้ำมันเข้าไปรวมอยู่ด้วย¹³ เซอร์ เฮอร์เบิร์ต จี. เคอริง (Sir Herbert G. Dering) อุปทูตอังกฤษ

ประจำไทยก็เป็นอีกผู้หนึ่งที่พยายามอ้างในทำนองเดียวกัน เพื่อขอให้รัฐบาลไทยให้ความอนุเคราะห์ถึงแก่บริษัทน้ำมันชาติอังกฤษ แม้ว่าจะมีชาติต่าง ๆ อ้างสิทธิเช่นนั้น แต่ไทยก็ห่วงเหินหวัดผ่นไปทีละรายเรื่อยมา เป็นเช่นนี้อยู่ 8 ปี โดยที่รัฐบาลไม่ได้แก้ปัญหาคำเนิการใด ๆ ทั้งสิ้น จนกระทั่งเมื่อเกิดความวิตกว่าถ้าต่างชาติยังคงดันต่อไป ไทยจะห่วงเหินหวัดผ่นไปไม่ได้ จึงได้มีการประชุมเสนาบดีสภาวันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2461 พิจารณาปัญหานี้และมิมติว่า รัฐบาลไทยจะสำรวจและผลิตน้ำมันเองโดยมอบหมายให้กรมรถไฟหลวงเป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ

มติของเสนาบดีสภาเป็นเหตุให้ ดร.เจมส์ (Dr. Eldon R. James) ชาวอเมริกันที่ปรึกษาราชการกระทรวงการต่างประเทศของไทย มีหนังสือไปถวายสมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีต่างประเทศ เพื่อชี้แนะว่าเป็นการไม่เหมาะสมถ้ารัฐบาลไทยจะทำการขุดเจาะน้ำมันเอง เพราะขัดต่อสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีที่ไทยทำไว้กับประเทศต่างๆ อีกประการหนึ่ง รัฐบาลต่างประเทศที่ยอมสละอำนาจอธิธิสภาพนอกอาณา

¹³ หจข. ร. 5 ผ. 38/1 จดหมาย ดร. เจมส์ ถวายสมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, วันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ. 2461.

เขตคินให้ไทยแล้วก็มี ไทยควรจะตอบแทน ด้วยการเปิดโอกาสให้มีสิทธิทำมาหากินได้ โดยเสมอหน้ากัน ดร. เจมส์เห็นว่าเมื่อรัฐบาลตรวจพบน้ำมันแล้วควรให้บริษัทต่างชาติประมูลขอรับทำต่อไป¹⁴

รัฐบาลไทยได้ส่งเรื่องนี้ เข้าที่ประชุม เสนาบดีสภา สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ ซึ่งทรงคัดค้านแข็งขันมาก เรื่องที่จะอนุญาตให้บริษัทต่างชาติเข้ามาทำการสำรวจและผลิตน้ำมัน ในพระราชอาณาเขต ทรงให้ความเห็นว่า “ความมุ่งหมายแห่งรัฐบาลต่างประเทศที่ขอให้รัฐบาลทำสัญญาเช่นนี้ ก็เพื่อให้คนในบังคับของเขาได้มีสิทธิหากินในเมืองไทยเสมอกับคนไทยหาใช้เสมอกับรัฐบาลไทยไม่”¹⁵ ทรงเห็นว่าถ้าคนไทยหรือบริษัทไทยทำ คนต่างชาติก็ควรจะมีสิทธิตามสนธิสัญญา แต่ถ้าวรัฐบาลไทยอยากจะทำเองแล้วก็ไม่มีความจำเป็นต้องขอร้องว่าบริษัทต่างประเทศจะมีสิทธิมาทำแข่งได้¹⁶

ข้อวินิจฉัยอันชาญฉลาดของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานาถนี้เอง ทำให้รัฐบาลไทยสามารถยุติทำที่คุกคามอ้างสิทธิ

ตามสนธิสัญญาของชาวต่างประเทศลงได้ บริษัทต่างชาติได้เปลี่ยนท่าทีใหม่เล็กของผูกขาดแต่ผู้เดียวทั่วพระราชอาณาจักร และเสนอผลประโยชน์ให้แก่ไทยมากขึ้น โดยหวังว่าถ้าวรัฐบาลไทยสำรวจพบแหล่งน้ำมัน บริษัทของตนจะได้มีโอกาสได้รับสัมปทานขุดเจาะและกลั่นน้ำมันต่อไป รัฐบาลต่างชาติเองก็มีท่าทีเอาจอกเอาใจไทยมากขึ้น เช่น เมื่อกรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน (ภายหลังเป็นกรมพระ) ผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง ซึ่งได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบการสำรวจหาแหล่งน้ำมัน เสด็จไปดูกิจการรถไฟในยุโรป ทรงได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์จากพระประมุขของหลายประเทศ ดังนี้ สายสะพาย Crown of Belgium จากเบลเยียม สายสะพาย Orange de Nassau จากฮอลันดา และตรา Order of Danebrog จากเดนมาร์ก รัฐบาลอังกฤษได้มอบหมายให้เซอร์จอห์น แคดแมน (Sir John Cadman) เจ้ากรมผู้กำกับการณ์น้ำมันมาต้อนรับและอำนวยความสะดวกทุกประการ ส่วนรัฐบาลเดนมาร์กได้จัดรถไฟขบวนพิเศษถวายและอนุญาตให้ทรงทอดพระเนตรตรวจการรถไฟตามพระ

14 เพิ่งอ้าง.

15 หจข. ร.5 ผ. 36/1 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา, วันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2461.

16 เพิ่งอ้าง.

ประสงค์ทุกประการ¹⁷

ในขณะที่อังกฤษและสหรัฐอเมริกากำลัง
แข่งขันกันเต็มที่ บริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม
ขอความอุดหนุนจากอุปทูตอังกฤษ ส่วน
บริษัทแอสตันคาร์คอยล์ ก็ได้รับความช่วย
เหลือจากที่ปรึกษาการชาวอเมริกันของ
ไทย บริษัทอีสต์เอเชียติก (East Asiatic)
ของเดนมาร์กเป็นอีกบริษัทหนึ่งที่สนใจติดตาม
ข่าวการสำรวจอยู่เงียบ ๆ บริษัทชาติ
เดนมาร์กบริษัทนี้เข้ามาลงทุนประกอบการ
ต่าง ๆ อย่างกว้างขวางในประเทศไทย ทำ
การค้าเป็นผู้แทนส่งสินค้าเข้าสินค้าออก เคน
เรือตามชายฝั่งทะเล เคนเรือไปยุโรป มีกิจ
การโรงสี โรงเลื่อย ป่าไม้ เหมืองแร่ ออก
เงินให้ชาวนาไทยกู้ ฯลฯ บริษัทอีสต์เอเชีย
ติกมีความหวังว่า จะอาศัยความสัมพันธ์อัน
สนิทแน่นแฟ้นระหว่างพระราชวงศ์เดนมาร์ก
กับพระราชวงศ์ไทย เป็นหนทางให้ได้รับ
พระมหากรุณาธิคุณจากพระมหากษัตริย์ไทย
เป็นพิเศษ ซึ่งด้วยวิธีการนี้บริษัทได้ประสบ
ผลสำเร็จมามากแล้วในอดีต หลังจากต้อนรับ
กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธินไม่นานนัก
กษัตริย์เดนมาร์กก็ทรง โปรดให้เจ้าชายอักษ
เชล (Prince Axel) และพระชายามาเที่ยว
กรุงเทพฯ และนำเครื่องราชอิสริยาภรณ์ตรา

กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน : ฉายเมื่อครั้ง
ทรงดำรงพระยศเป็นกรมหลวง ฯ

ช้าง (Order of the Elephant) มาถวาย
สมเด็จพระยาเทวะวงศ์วโรปการ ซึ่ง
เป็นพระราชวงศ์อาวุโสที่สุดที่ยังมีตำแหน่ง
ทางราชการ แต่เหตุผลที่แท้จริงนั้นเสด็จมา
เพื่อ ขอ พระราชทานสำรวจแหล่งน้ำมันฝั่ง
ทะเลตะวันตกของไทย ซึ่งรวมอาณาเขต
ด้วย¹⁸ ให้แก่บริษัทอีสต์เอเชียติก

17 หจข. ร. 5 ผ. 36/1 โทรเลข กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, วันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2461.

18 หจข. ร. 5 ผ. 36/1 จดหมายพระยาวิศาลพจนกิจ อรรถราชทูตประจำกรุงโคเปนเฮเกน ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, วันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2462.

บริษัทต่างชาติเข้ามาอย่างมีเงื่อนไข

ตามหลักฐานเท่าที่พบ มีบริษัทต่างชาติเข้ามาติดต่อขออนุญาตสำรวจและทำน้ำมันทั้งหมด 8 บริษัทด้วยกัน คือ 1. บริษัทเอเชียติกออยล์ฟิลด์ส์ซินดิเคท (The Asiatic Oilfields Syndicate Co., Ltd.) 2. บริษัทรอยัลดัทช์ (The Royal Dutch Co.) 3. บริษัทแอสตันคาร์คออยล์ (Standard Oil Co., Ltd.) 4. บริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม (The Asiatic Petroleum Co., Ltd.) 5. บริษัทลันกัตคออยล์ 6. บริษัทเบอร์ม่าออยล์ (The Burmah Oil Co., Ltd.) 7. บริษัทบอมเบย์เบอร์มา (The Bombay Burmah Co., Ltd.) และ 8. บริษัทอีสเอเชียติก (East Asiatic Co., Ltd.) บริษัทต่างชาติที่ยื่นข้อเสนอขุดเจาะน้ำมันในไทย 8 บริษัทนี้ได้รวมเอาบริษัทยักษ์ใหญ่ในวงการอุตสาหกรรมน้ำมันไว้ด้วย 2 บริษัท คือ บริษัทแอสตันคาร์คออยล์และบริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม ซึ่งเป็นสาขาของบริษัทเชลล์ และบริษัทรอยัลดัทช์

จากตัวอย่างข้อเสนอของบริษัททั้ง 3 ที่เสนอมาในตารางหน้าถัดไป จะเห็นว่ามีความสำคัญคล้ายๆ กัน คือ ขอผูกขาดแต่ผู้เดียวทั่วราชอาณาจักร ตั้งแต่การสำรวจ ขุดเจาะ ถิ่นและจำหน่าย โดยแบ่งผลประโยชน์ให้

แก่ไทยอย่างเอาเปรียบ และไม่ได้อ้างถึงหุ้นส่วนของคนไทยให้ชัดแจ้งเลย จากท่าทีที่ติดต่อ บริษัทอังกฤษ โดยเฉพาะบริษัทเอเชียติกปิโตรเลียมให้ความสนใจจริงจังและพยายามมากกว่าบริษัทอื่น ๆ บริษัทอเมริกันจะติดต่อแบบธุรกิจตรงไปตรงมา และให้เกียรติแก่ไทยมากกว่า บริษัทอังกฤษนั้นมีการอวดอ้างทางบุญคุณ เช่น ในข้อเสนอของบริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม มีข้อหนึ่งกล่าวว่า การที่บริษัทได้นำเงินจำนวนมหาศาลเข้ามาลงทุนสำรวจและขุดเจาะน้ำมันในไทยนี้เป็นผลดีต่อไทยอยู่แล้ว เพราะช่วยให้ราษฎรไทยมีงานทำ ทั้งจะเป็นการกระตุ้นให้มีการสร้างถนนหนทางพัฒนาประเทศ¹⁹ นอกจากนี้ ยังเปรียบเทียบกับไทยให้มีฐานะเท่ากับซาราวัคซึ่งเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ ข้อเสนอที่ยื่นต่อไทยก็เป็นข้อเสนอเดียวกันกับที่เสนอ ซาราวัค และได้รับการตอบสนอง ส่วนบริษัทเอเชียติกออยล์ฟิลด์ส์ซินดิเคทนั้น ได้ระบุไว้ในข้อเสนอว่าฝ่ายไทยนั้นจะต้องให้พระมหากษัตริย์ไทยทรงลงพระนามาภิไธยในสัญญา แต่ไม่ได้ระบุไว้ด้วยว่าฝ่ายบริษัทอังกฤษจะให้ใครเป็นผู้ลงนาม

ข้อเสนอที่เอาเปรียบนั้นไม่ควรได้รับอนุ-
เสนาที่ ถวายกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, วันที่ 12

19 หจช. ร. 5 ผ. 86/1 จดหมายนายฟิลิป
 เมษายน พ.ศ. 2468.

ตารางข้อเสนอของบริษัทใหญ่ 3 บริษัท

	บริษัทเอเชียติกออยล์ฟิลลิปส์อินโดนีเซีย	บริษัทแอสเตนคาร์บอไนล์	บริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม
1. สัญชาติของบริษัท	- อังกฤษ	- อเมริกา	- อังกฤษ, ฮอลันดา
2. สิทธิพิเศษที่ขอ	- ขอสำรวจแหล่งน้ำมันและผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ จากน้ำมันแท่งเดียวทั่วราชอาณาจักร ราชอาณาจักร - ขอสิทธิวางท่อและจัดจำหน่ายน้ำมันที่กลั่นได้เพียงผู้เดียว - ขอยกเว้นภาษีในการส่งน้ำมันออกต่างประเทศ - ขอซื้อที่ดินในราคาที่คิดล่วงหน้า	- ขอสัมปทานสำรวจและขุดเจาะน้ำมันแท่งเดียวทั่วราชอาณาจักร ราชอาณาจักรไทย	- ขอสำรวจขุดเจาะน้ำมันแท่งเดียวทั่วราชอาณาจักรไทย
3. ระยะเวลาที่ขอ สำรวจ	- 2 ปี และหากบริษัทจะขอต่อรัฐบาลไทยต้องอนุญาต	- 2 ปี	- 5 ปี และอาจจะขอต่ออีก 2 ปี
4. เงินทุน	- บริษัทเป็นผู้ลงทุนในการสำรวจและผลิตแท่งเดียว โดยมีสิทธิ์เรียกหุ้นในไทยได้ - บริษัทจะลงทุนไม่ต่ำกว่า 2 ล้านในเวลา 7 ปี		

ตารางข้อเสนอของบริษัทใหญ่ 3 บริษัท (ต่อ)

บริษัทเอเซียทีไอไทย	บริษัทเอเซียทีไอพม่า	บริษัทแอสตันคาร์คอรอยล์	บริษัทเอเซียทีไอโทรเลียม
5. ผลประโยชน์ที่ไทยได้รับ	- 10% ของกำไรสุทธิเป็นรายปี ถ้าผลิตรายได้ 1,470,000 ลิตร/วัน ถ้าผลผลิตต่ำกว่านั้น จะจ่ายลดลงตามส่วน	- 8% ของกำไรทั้งหมด ให้เงินล่วงหน้า 250,000 ดอลลาร์/ปี ถ้าผลผลิตต่ำกว่านี้ ไม่คุ้มกับเงินแม่ข่ายจะไม่พบแหล่งน้ำมัน	- จ่ายให้รัฐบาล 1 ซิลลิง/ตัน ของน้ำมันที่ส่งเข้าถังเก็บ จ่ายให้ทุก ๆ ครั้งปี - บริษัทจะสำรองน้ำมันมากพอที่จะใช้กับกองเรือรบไทยและจะขายให้รัฐบาลในราคาที่ตกลงกันก่อนเช่นสัญญา
6. อายุของสัญญา	- 40 ปี		- ประมาณ 80 ปี

ที่มา หจช. ร. 5 ผ. 86/1 จดหมายนาย Jules M. Pavitt ถวายเสนาบดีกระทรวงเกษตรวิธิการ, วันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2458
 จดหมาย Jame H. Gore ถวายเสนาบดีกระทรวงเกษตรวิธิการ, วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2455
 จดหมาย Professor ถวายเสนาบดีกระทรวงเกษตรวิธิการ, วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2455
 จดหมาย Mr. Philip Nesbitt ถวายเสนาบดีกระทรวงเกษตรวิธิการ, วันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2458

ญาติให้ทำการได้โดยแม่แต่บริษัทเดียว กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เมื่อครั้งยังดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยได้เคยทรงต่อรองกับบริษัทแอสตันคาร์ทอยล์ว่า รัฐบาลไทยจะยอมให้สำรวจได้ที่ละมณฑล และในเวลาที่จะสำรวจมณฑลใดอยู่ก็จะไม่อนุญาตให้บริษัทอื่นหรือบุคคลอื่นเข้าไปสำรวจมณฑลนั้น หากพบน้ำมันแล้วต้องตั้งเป็นบริษัทไทย ให้มีเงินทุนของไทยไม่ต่ำกว่าครึ่งหนึ่ง²⁰ ซึ่งไม่มีบริษัทไทยยอมรับข้อเสนอนี้ได้ แต่ภายหลังรัฐบาลไทยได้ประชุมยืนยันความคิดที่ว่า รัฐบาลไทยจะสำรวจแหล่งน้ำมันเอง โดยสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานาถทรงเสนอให้กรมรถไฟหลวงจะเป็นผู้รับผิดชอบการสำรวจ²¹ การระบุน้ำมันที่รับผิดชอบและความคิดที่จะลงมือสำรวจอย่างจริงจัง ทำให้บริษัทต่างชาติเริ่มเปลี่ยนท่าทีให้ผลประโยชน์แก่ไทยมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม ได้พยายามเจรจามากที่จะให้สิทธิแก่รัฐบาลไทย โดยเปิดโอกาสให้กรมพระคลังข้างที่และกระทรวงทหารเรือ ฯลฯ ได้มีส่วนในบริษัท²² เซอร์ เซอร์เบอร์ต

จี. เดอริง (Sir Herbert G. Dering) อุปทูตอังกฤษประจำไทย ได้มีหนังสือมาเสนอว่า ถ้ารัฐบาลไทย มีความประสงค์ จะสำรวจน้ำมันและทำการค้าขายแล้ว ขอให้บริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม ได้ช่วยเหลือถือหุ้นเพื่อจัดตั้งบริษัทไทยขึ้น ในขณะเดียวกัน นายฟิลิป เนสบีทท์ ผู้แทนบริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม ก็ได้ติดต่อขอเข้าเฝ้ากรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน ผู้บัญชาการกรมรถไฟ เพื่อเสนอว่าบริษัทสนใจการสำรวจหาแหล่งน้ำมันในมณฑลบักซ์ไต และถ้าพบจะตั้งบริษัทไทยขึ้น ให้หุ้นลม (free share) 10% แก่รัฐบาลไทย และขายหุ้นให้คนไทยทั่วไปอีกไม่เกิน 39% บริษัทเอเชียติกปิโตรเลียม จะถือหุ้นอย่างน้อย 51%²³ ซึ่งก็หมายความว่า บริษัทเอเชียติกปิโตรเลียมยังคงต้องการที่จะมีเสียงข้างมากในบริษัทใหม่ที่จะตั้งขึ้น รัฐบาลไทยจึงยังไม่สนใจกับข้อเสนอ

ข้อเสนอของบริษัทต่างชาติที่รัฐบาลไทยรังเกียจที่สุด ก็คือการขอผูกขาดแต่ผู้เดียวทั่วราชอาณาจักร แต่ข้อเสนอนี้ก็๕๘๗ เป็นสิ่งสำคัญที่ทุกบริษัทต้องเสนอขึ้นมาเป็นข้อข้อแรก บริษัทลึงกัตอยล์เป็นบริษัทแรก

20 หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 รายงานการประชุมเสนาบดี, วันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2458 .

21 หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา, วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2461.

22 หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา, วันที่ 28 สิงหาคม พ.ศ. 2461.

23 หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 ลายพระหัตถ์กรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ถวายสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ, วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2461.

ที่ขอสำรวจหาแหล่งน้ำมันเฉพาะที่อำเภอ
สายบุรีและอำเภอระแงะ ในมณฑลปัตตานี
เมื่อ พ.ศ. 2454²⁴ โดยจะสำรวจข้ามเขต
แดนไปทะลุกันของอังกฤษด้วย และอังกฤษ
ก็อนุญาตแล้ว ส่วนบริษัทอื่น ๆ ซึ่งเคยเสนอ
ขอผูกขาดทั่วราชอาณาจักรก็ได้เริ่มจำกัดจุด
มุ่งหมายของตนเองลงเป็นขอสำรวจเฉพาะ
ท้องที่เฉพาะมณฑล เมื่อไทยมีท่าทีว่าจะทำ
เองอย่างจริงจัง เช่น นายเนลบีทท์ ผู้แทน
บริษัทเอเซียติกปิโตรเลียม ได้แสดงท่าทีว่า
ไม่ค่อยสนใจแหล่งน้ำมันเมืองฝางแล้ว
เพราะอำเภอฝางอยู่ไกล การขนส่งน้ำมัน
ต้องใช้รถไฟมาลงท่าเรือที่กรุงเทพฯ บริษัท
ยังคงสนใจอย่างยิ่งเฉพาะภาคใต้ของไทย
เพราะที่ตั้งใกล้ทะเล จึงอาจจะวางท่อส่งน้ำ
มันไปลงเรือบรรทุกน้ำมันได้โดยตรง²⁵ ซึ่ง
จะประหยัดค่าขนส่งได้มาก ส่วนบริษัท
อีสต์เอเซียติกก็แสดงความจำนงว่าขอสำรวจ
เฉพาะบริเวณฝั่งตะวันตกของไทย²⁶ และ
บริษัทบอมเบย์เบอร์มา ขออนุญาตตรวจน้ำ
มันเฉพาะในท้องที่อำเภอทุ่งสง มณฑลนคร

ศรีธรรมราช²⁷

ปฏิกริยาจากฝ่ายไทย

ปฏิกริยาจากฝ่ายไทยนั้น เกิดขึ้นในหมู่
เจ้านายระดับเสนาบดีเป็นส่วนใหญ่ เจ้านาย
และขุนนางไทยในสมัยนั้น ตระหนักดีถึง
คุณค่าอันมหาศาลของแหล่งน้ำมันที่จะพบ
ความร่ำรวยจะหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศ แต่ใน
ขณะเดียวกัน ภัยจากต่างประเทศก็จะติดตาม
มาด้วย ข้อเสนอจากบริษัทต่างชาติจึงเป็น
สิ่งที่ต้องพิจารณาอย่างดีถ้วน ทั้งทางด้าน
ยุทธศาสตร์ เศรษฐกิจ การเมืองและการ
ปกครอง การขอผูกขาดแต่ผู้เดียวทั่วราชอาณาจักร
ของบริษัต่างชาติดำเนินการทำให้ผู้บริหาร
ไทยหวาดระแวง และเกรงอิทธิพลของต่าง
ชาติมหาอำนาจตะวันตกที่จะเข้ามาครอบงำ
ไทยได้โดยง่าย สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนพิศณุ
โลกทรงมีความเห็นว่า

“ตามที่กรมหลวงราชบุรีทรงแสดงพระดำริว่า
น้ำมันดินและถ่านหิน เฉพาะมีอยู่ในแหลม
มลายู ซึ่งเป็นดินห้อยอยู่กับพื้นดินใหญ่ของ

²⁴ หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 ลายพระหัตถ์กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ถวายกรมหลวงปราจิณกิติบดี,
วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2455.

²⁵ หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 บันทึกกรมหลวงกำแพงเพชรอัครโยธิน ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
เธอกรมหลวงวชิรญาณวงศ์, วันที่ 22 มกราคม พ.ศ. 2461.

²⁶ หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 โทรเลขพระยาวิศาลพจนกิจ ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวชิรญาณวงศ์,
วันที่ 20 กันยายน พ.ศ. 2468.

²⁷ หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 จดหมายเจ้าพระยาสุรสีห์วิสิษฐศักดิ์ ถวายสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวชิรญาณวงศ์,
วันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2462.

ประเทศสยาม รักษาหาก ถ้าเกิดสงครามขึ้น
สิ่งทั้ง 2 นั้นจักไม่เป็นกำลังแก่ฝ่ายเรา กลายเป็น
กำลังแก่ราชศัตรู เพราะมันจะยึดเราได้
โดยง่ายนั้น เป็นการถูกต้องทางยุทธศาสตร์
อย่างเอก ไม่มีข้อเถียงได้ทีเดียว และหม่อม
ฉันเห็นว่าเร่ เช่นนี้อย่าเพิ่งให้เกิดขึ้นในเมือง
ไทยได้เลยจะคืนักหนา หรือถ้ามีชนแล้วเรา
ก็ หนึ่ง ๆ ไว้เสียได้เป็นที่สุด...”²⁸

ความเห็นของเสนาบดีไทย แตกต่างกันไป
ไปตามภูมิหลัง และพื้นการศึกษาของแต่ละ
คน ประเด็นสำคัญที่โต้แย้งกันอยู่ ก็คือ ควร
อนุญาตให้บริษัทต่างประเทศเข้ามาทำอุตสาห
กรรมน้ำมันในไทยหรือไม่ กรมหลวง
ดำรงราชานุภาพทรงเห็นว่า ถ้าบริษัทต่าง
ชาติให้ผลประโยชน์แก่ไทยมากพอ ก็อาจจะ
อนุญาตให้เข้ามาลงทุนได้ แต่ข้อเสนอของ
บริษัทต่างชาติยังเอาเปรียบไทยอยู่มาก และ
ไม่พอพระทัยในการขอผูกขาด ประกอบกับ
ทรงมีความคิดว่า การทำน้ำมันนั้นยากที่การ
สำรวจอย่างเดียวกัน การขุดเจาะและ
กลั่นไม่ยุ่งยากอะไร ลงทุนแล้วกำไรมหาศาล
จึงทรงมีความเห็นว่า ควรตั้งเป็นบริษัทของ
คนไทยขึ้นทำการสำรวจและผลิตเอง ส่วน
เจ้าพระยาวงศาสุรพันธ์ (ม.ร.ว. สະທ່ານ
ສິນທວງສ໌) เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ

เมื่อต้นแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว มีความเห็นว่า ชาวต่างประเทศ
ตะวันตกมีทุนรอนมาก มีความชำนาญ
และมีอำนาจมาก และกำลังต้องการนำเงิน
ทุนที่มีอยู่มากนั้นเข้ามาลงทุน ประกอบการ
ต่าง ๆ ในไทยรวมทั้งกิจการน้ำมัน ด้วย
เปรียบเสมือนน้ำป่าที่จะไหลป่าเข้ามาอย่าง
แรง จึงควรที่รัฐบาลไทยจะเตรียมวางนโยบาย
ทั่วไปสำหรับการลงทุนของชาวต่างชาติ
ในอนาคตอันใกล้ เจ้าพระยาวงศาสุรพันธ์
เห็นว่าควรสนับสนุนให้ชาวต่างชาติเข้ามา
ลงทุนเพื่อว่าการทำมาหากินของราษฎรไทย
จะได้ขยายตัวรวดเร็วขึ้น และรัฐบาลก็จะ
มีรายได้จากภาษีอากรมากขึ้น เพียงแต่ว่า
รัฐบาลไทยจะต้องมีแบบแผนควบคุมการลง
ทุนให้เป็นไปตามเป้าหมายของไทย เหมือน
การสร้างทำนบหรือทำคันดินป้องกันน้ำป่า
จากพื้นที่ที่ไม่ต้องการให้น้ำท่วม และให้น้ำ
ไปท่วมยังพื้นที่ที่เตรียมไว้²⁹ กรมพระกำแพง
เพชรอัครโยธินก็ทรงเห็นว่า การทำ
อุตสาหกรรมน้ำมันนั้น เป็นโครงการใหญ่
ต้องใช้ทุนและความรู้ทางเทคโนโลยีมาก
ควรให้บริษัทต่างชาติทำ แต่ก็ยังติดขัดที่

²⁸ หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 ลายพระหัตถ์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอกรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ฉายากรมหลวง
ปราจิณกิติบดี, วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2461.

²⁹ หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 บันทึกเจ้าพระยาวงศาสุรพันธ์ ฉายาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า
เจ้าอยู่หัว, ไม่ปรากฏวันที่.

ปัญหาทางยุทธศาสตร์และการเมือง

ข้อโต้แย้งนี้ ไม่ได้มีการอภิปรายกันในสภาเสนาบดี เพียงแต่ต่างก็แสดงความคิดเห็นโต้ตอบกันทางจดหมาย ฝ่ายหนึ่งเห็นว่ารัฐบาลควรทำน้ำมันเอง อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่าการลงทุนโดยบริษัทต่างชาตินั้น เป็นสิ่งที่ยอมรับได้ถ้ารัฐบาลหามาตรการที่เหมาะสม รัศมูม เตรียมไว้ควบคุมไม่ให้บริษัทต่างชาติเอาเปรียบมากเกินไป

ในขณะที่ข้อโต้แย้งยังไม่มีข้อสรุป กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ก็ได้ทรงหยิบยกปัญหาการเมืองระหว่างประเทศขึ้นมาอ้างว่า แหล่งน้ำมันของไทยอยู่ชายพระราชอาณาเขต ซึ่งล่อแหลมมากทางด้านยุทธศาสตร์ ยามสงครามศัตรูจะยึดแย่งเชื้อเพลิงของไทยได้โดยง่าย ปัญหาทางฝ่ายทหารสนับสนุนเต็มที่ในสภาเสนาบดี เป็นเหตุให้ความคิดเห็นที่จะให้บริษัทต่างชาติทำน้ำมัน ในไทยต้องละลายหายไปทันที คงเหลืออยู่แต่ความคิดคล้อยตามฝ่ายทหาร ซึ่งมีเสียงหนักแน่นกว่ามากในเสนาบดีสภา แม้ว่าจะมีความคิดขัดแย้งอยู่บ้าง แต่ก็ไม่มีผู้ใดคัดค้าน กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธินทรงพยายามอภิปรายในสภาถึงสภาพความเป็นจริงว่าเป็นการคิดการใหญ่เกินกำลัง นอกจากการสำรวจที่แสนยากเย็น ปัญหาในการขุดเจาะและการ

กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์

กลั่นแล้ว ยังต้องแข่งขันกับบริษัทใหญ่ ๆ ในด้านการตลาด³⁰ อีกด้วย แต่ไม่อาจเปลี่ยนมติในสภาได้ จึงทรงรับมอบหมายงานมาเฉพาะการสำรวจ

เจ้านายฝ่ายทหารที่ทรงมีอิทธิพลทางการเมืองมากที่สุดขณะนั้น คือ สมเด็จเจ้าฟ้ากรมหลวงพิศณุโลกประชานาถ พระคาร์ดินัลของพระองค์ จึงเป็นสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมที่สุดเสมอในเสนาบดีสภา แม้ว่าพระองค์จะยังไม่ได้ทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีสภาก็ตาม สำหรับเรื่องน้ำมันนี้ เมื่อแรกพระองค์ทรง

30 หจช. ร. 5 ผ. 36/1 รายงานการประชุมเสนาบดีสภา, วันที่ 10 กันยายน พ.ศ. 2461.

มีพระดำริว่า นามนเป็นสิ่งที่ต้องห้ามไม่ควร
สำรวจหรือทำการใดๆ ทั้งสิ้น เพราะถ้าทราบ
ว่ามีแน่เมื่อไรก็จะล่อตาล่อใจให้ต่างประเทศ
สนใจอยากได้ดินแดนของไทยทันที แต่ต่อ
มาเมื่อมีปัญหาการอ้างสิทธิตามสนธิสัญญา
ของบริษัทต่างชาติ พระองค์จึงทรงเปลี่ยน
แนวพระดำริให้รัฐบาลไทยสำรวจและทำน้
ามนเองอย่างจริงจัง ด้วยทรงเห็นว่า

“... จะหาบริษัทไทยให้ทำการในทางนี้ก็เห็น
ว่าเหลือเชื่อ เพราะคนไทยไม่สนใจในการทำ
งานร่วมกันเป็นบริษัท ประเดี๋ยวก็เกิดโง
ก้นเองเลยล้ม ทั้งความสามารถก็ไม่มี จึง
เห็นว่ามียู่ทางเดียวที่รัฐบาลต้องทำเอง และ
ควรมอบให้กรมรถไฟแผ่นดินเป็นผู้จัดการ
กรมนี้พอสามารถจะทำได้เพราะการคมนาคม
ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญยิ่งสำหรับกรอย่างนี้อยู่ใน
มือแล้ว ทั้งอาจจ้างชาวต่างประเทศมาบ่ง
การในชั้นต้นได้ ก็ยังมีความคุ้นเคยในการ
ปฏิบัติกิจการของค้าขายนี้อยู่แล้วด้วย

... อาจบอกเขาได้ว่า เมื่อรัฐบาลสยามทำ
เองได้ผลแล้ว และพอใช้สำหรับรัฐบาลเอง
แล้ว ยินดีที่จะทำความตกลงกับรัฐบาลอังกฤษ
ในการส่งออกไปนอกพระราชอาณาเขต ให้
เป็นประโยชน์แก่ราชสัมพันธ์มิตรอย่างเต็มที่
เท่าที่จะทำได้”³¹

31 หจข. ร. 5 ผ. 36/1 ลายพระหัตถ์กรมหลวงพิชิตปภักษ์โลกประชานาถ ถวายกรมหลวงปาดังเกทิบดี,
วันที่ 1 กันยายน พ.ศ. 2401.

32 หจข. ร. 5 ผ. 36/1 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว บันทึกพระราชกระแสในเรื่อง
รัฐบาลทำน้ามนดินเอง. วันที่ 14 กันยายน พ.ศ. 2461

แนวพระดำริของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวง
พิชิตปภักษ์โลกประชานาถ ที่จะทำน้ามนเป็นการ
ค้าทั่วไปอย่างใหญ่โตนี้ เป็นตัวแทนความ
คิดของเสนาบดีส่วนใหญ่ในสมัยนั้น ที่วาด
อนาคตและสร้างโครงการสวยหรู แต่ไม่
สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม
ไทย และในเวลาต่อมาเมื่อลงมือทางค่าน
การปฏิบัติ ปัญหาต่างๆ ก็เด่นชัดขึ้น ทำ
ให้ความคิดฝันของเสนาบดีไทยกลายเป็น
เพียงภาพวาดในอากาศ

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่
หัวมีพระราชดำริทรงกันขำม ทรงกักท้วง
การปฏิเสธรการลงทุนของชาวต่างประเทศ
เพราะต้องบีบคั้นทุกประเทศ และปิดทาง
ของคนไทยด้วย ทรงเห็นว่ารัฐบาลควรฝึ
กอบรมและให้เสรีภาพในการทำมาหากินแก่
คนไทยทั่วไปที่สนใจและมีความสามารถพอ
จะทำได้³² ทรงมีพระราชดำริสอดคล้องกับ
เจ้าพระยาร่วงศานุปะพัทธ์ในข้อที่ว่า รัฐบาล
ควรเตรียมวางมาตรการด้านต่างๆ ให้เหมาะ
สมสำหรับเปิดรับการลงทุนของชาวต่างประ
เทศ รัฐบาลไม่ควรลงมือทำเอง จะทำได้
เพียงสำรวจหาแหล่งแร่ให้ทั่วประเทศ เพื่อ

เจ้าพระยาวงศาสุรเดช
(ม.ร.ว. สดกาน สนิทวงศ์ ณ อยุธยา)

ให้รู้ว่ามีแร่ชนิดใดที่ตำบลใด แล้วให้กรม
ราชโลหกิจวางระเบียบสำหรับเปิดประมูลให้
มหาชนทั้งไทยและต่างชาติทำแร่ น้ำมันใน
พระราชอาณาจักรได้³³ แม้ว่าจทรงมีความ
เห็นขัดแย้งอยู่เช่นนี้ แต่พระองค์ก็ทรงโปรด
ให้เป็นไปตามมติของเสนาบดีสภา

การดำเนินการสำรวจน้ำมันของรัฐบาล ไทย

ที่ประชุมสภาเสนาบดี เมื่อวันที่ 8

³³ หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 ดายพระหัตถ์กรมหลวงปราจิณกิติบดี ถวายกรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ,
วันที่ 10 กรกฎาคม พ.ศ. 2455.

กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2453 ได้ตกลงใจที่จะใช้คน
ของรัฐบาลออกสำรวจน้ำมันเอง แต่สภา
ก็ไม่ได้มีข้อสรุปที่มั่นใจเพียงพอ ในที่ประชุม
ได้มีการแสดงความคิดเห็นถึงปัญหาผู้เชียว
ชาญว่าจะหาผู้เชี่ยวชาญจริงได้ยาก และ
เกรงจะไม่ซื่อสัตย์ แต่ก็ไม่ได้มอบหมายให้
บุคคลหรือหน่วยงานใครรับผิดชอบไปดำเนิน
งาน เพราะฉะนั้นผู้บังคับบัญชากรมแร่
กระทรวงเกษตรธิการ ซึ่งควรจะเป็นเจ้า
ของเรื่อง จึงไม่ได้ดำเนินการใดๆ ทั้งสิ้น
เช่น ไม่ได้กำหนดตัวผู้รับผิดชอบ ไม่ได้
เสนอตั้งงบประมาณเพื่อการนี้ไม่ได้วางแผน
ดำเนินงาน ฯลฯ รัฐบาลเองก็ไม่ได้มีความ
สนใจอย่างจริงจังที่จะติดตามผลหรือกระตุ้น
ให้หน่วยงานใดทำหน้าที่นี้ เมื่อบริษัทต่าง
ชาติเข้ามารุกเร้าขออนุญาตสำรวจจะนำ
มัน รัฐบาลก็แก้ปัญหาเฉพาะหน้าด้วยการ
ผิดผ่อนหนองเหนียวไปที่ละรายอยู่ถึง 8 ปี

จนกระทั่ง พ.ศ. 2461 เมื่อกรมรถไฟ
หลวงได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบเรื่องนี้
รัฐบาลก็ไม่ได้จัดตั้งงบประมาณให้ดำเนิน
การ กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน ผู้บัญชา
การกรมรถไฟหลวง ต้องขอยืมเงินแผนก
รถไฟไปใช้ในการสำรวจหาแร่ประมาณ
12,000 บาท และเมื่อตั้งงบประมาณ

90,000 บาท เพื่อสั่งซื้อเครื่องจักรเจาะหาแร่ (Calyx Drill) เสนาบดีกระทรวงการคลัง พิจารณาแล้วเห็นสมควรอนุมัติ แต่ก็ไม่มีงบประมาณสำหรับกรนี้ ต้องไปรวบรวมเงินเหลือจ่ายจากกระทรวงต่าง ๆ มาให้ จากวิธีการดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่ารัฐบาลไม่ได้มีความตั้งใจจริงที่จะสำรวจแหล่งน้ำมัน จึงไม่มีการวางแผนระยะยาวหรือเตรียมการใด ๆ ทงสน

กรมรถไฟได้จ้างนาย บัวเยร์ ผู้เชี่ยวชาญชาวฝรั่งเศสมาสำรวจ โดยมีนายช่างไทยชื่อ นายอุดม เลิศวณิช³⁴ สำเร็จวิชาการหาแร่จากอังกฤษ มีความรู้ทางธรณีวิทยาเป็น นายช่างผู้ช่วยไปสำรวจแหล่งน้ำมันที่อำเภอฝาง และที่อำเภอบันนังสะตา มณฑลปัตตานี และสรุปรายงานผลการสำรวจดังนี้

อำเภอฝาง

1. พื้นที่ของเมืองฝางเป็นพื้นที่ tertiary หรือ quaternary period มีพื้นดินใหม่ทับถมอยู่หนาบ้างบางบ้าง อยู่ในเขต petroliferous belt ซึ่งอาจมีน้ำมันได้ ชนิดของหิน การมีถ้ำที่เกิดจากหินใหม่ถล่ม หรือทรายและกรวด แสดงให้เห็นว่าอาจมีน้ำมัน

ทงสน

34 หจข. ร. 5 ผ. 36/1 ลายพระหัตถ์กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ 26 กันยายน พ.ศ. 2461.

35 หจข. ร. 5 ผ. 36/1 ลายพระหัตถ์ กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ 23 มกราคม พ.ศ. 2461.

2. น้ำมันที่ลอยอยู่บนน้ำเป็นฟอสซิลเขียวบ้าง สีม่วงบ้าง จุดไฟได้ดี มีกลิ่นน้ำมันก๊าดมาก จึงสกัดตัวอย่างนส่งไปตรวจที่สิงคโปร์และชวา

3. จำนวนเนื้อที่ของอำเภอฝางซึ่งเป็นรูปอ่างแปล อาจจะมีมากกว่า 60 ตารางกิโลเมตร ถ้าแหล่งน้ำมันหนา 2 เมตร จะได้น้ำมันประมาณ 720,000 คิวบิกเมตร ถ้าน้ำมันดิบมีราคา 1 สตางค์ต่อลิตร จะได้น้ำมันราคา 72 ล้านบาท ถ้ากลั่นเป็นน้ำมันก๊าดหรือน้ำมันเบนซินก็จะได้ราคาดีกว่านี้³⁵

อำเภอบันนังสะตา

1. พื้นที่เป็นดินเหนียวมีดินสอพองและทรายปน ดินสอพองมาจากภูเขาหินปูน ซึ่งละลายด้วยอากาศธาตุตามธรรมชาติ พื้นที่ที่ทรายเลย แสดงว่าน้ำมันไม่อาจจะซึมขึ้นมาได้

2. อายุของหินบริเวณนี้เป็นหินที่เกิดใหม่ ไม่ใช่พื้นที่ที่ควรมีน้ำมัน

3. ทราบว่ามีแขก มลายูพยายามลวงชาวต่างประเทศ จึงเทน้ำมันดิบ (crude oil) เพื่อให้ลอยขึ้นเป็นฝ้า ชาวต่างประเทศที่ไป

ตรวจดู มีความรู้ทาง โลหวิทยา ไม่พอจึง
เชื่อ³⁶

ลักษณะการสำรวจในระยะแรกนั้นไม่ได้เป็นการสำรวจจริง เป็นแต่เพียงการไปพิสูจน์ในจุดที่มีผู้เห็นด้วยตาแล้วว่ามีน้ำมัน คงจะเป็นด้วยขาดความรู้ทางเทคนิคและขาดเงินทุน เครื่องมือที่ใช้อาจจะไม่มีความสามารถ (capability) เพียงพอที่จะขุดเจาะลงไปในพื้นที่ที่ลึกลงไปมากๆ จึงใช้วิธีสำรวจลักษณะทางธรณีวิทยา การประมาณจำนวนน้ำมันก็ทำอย่างหยาบๆ ไม่ได้ใช้ข้อมูลจากการขุดเจาะอย่างเพียงพอ ต่อมาระหว่าง พ.ศ. 2464-2465 กรมรถไฟหลวงได้ว่าจ้างนาย Wallace Lee นักธรณีวิทยาชาวอเมริกันมาดำเนินการสำรวจและขุดเจาะหลุม 2 หลุม ลึกประมาณ 60 เมตร และ 200 เมตร ที่บริเวณบ่อหลวง อำเภอฝาง แต่ไม่พบน้ำมัน³⁷

เสนาบดีไทยไม่ได้หมดสิ้นความหวังไปเลยทีเดียวกับรายงานที่ว่า ไม่น้ำมันที่เอง

ฝาง ผู้เชี่ยวชาญยังคงดำเนินการสำรวจต่อไปอีกโดยขยายไปทางภาคอีสาน ที่อำเภอฝาง เองรัฐบาลก็ยังคงสนใจอยู่ แต่สภาวะทางการเมืองและเศรษฐกิจทั้งภายในและนอกประเทศมีผลให้ต้องหยุดสำรวจชั่วคราว หลัง พ.ศ. 2475 รัฐบาลประชาธิปไตยของไทยก็ยังคงสืบทอดความคิดค้นเรื่องน้ำมันที่ฝาง รัฐบาลได้จัดตั้งแผนกเชื้อเพลิง กรมพลธิการทหารบกขึ้นเพื่อจัดหาน้ำมันสำหรับบริการหน่วยราชการต่าง ๆ ได้ว่าจ้างนักธรณีวิทยาชาวต่างชาติอีกหลายชาติมาสำรวจแต่ปรากฏว่าไม่พบน้ำมัน หรือพบไม่มากพอ ความคิดค้นมาต้นตัวอีกครั้งหนึ่งหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสำรวจพบว่าแอ่งฝางมีน้ำมันพอที่จะทำการพาณิชย์ได้ โรงกลั่นสร้างเสร็จบริบูรณ์ ดำเนินการกลั่นได้ใน พ.ศ. 2502 สามารถผลิตน้ำมันหล่อลื่นได้ทุกเกรด และยังได้น้ำมันดีเซลหมุนปานกลางกับน้ำมันเตาอีกด้วย³⁸

ความเห็นของเสนาบดีไทย ในสมัยนั้นเป็นความเห็นที่ถูกต้องควรแก่การดำเนินการคือ หวงแหนทรัพยากรที่มากไว้ให้คนไทยดำเนินการเองเพื่อผลประโยชน์จะได้ตกอยู่ในมือคนไทยมากที่สุด ทั้งยังป้องกันไม่ให้ต่างประเทศใช้อิทธิพลครอบงำไทย แต่น่าเสียดายที่ความคิดออกด้านที่ว่ารัฐบาลไทยควรหามาตรการอันเหมาะสม

36 หจข. ร. 5 ฝ. 36/1 ลายพระหัตถ์กรมขุนกำแพงเพชรอัครโยธิน กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, วันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2462.

37 กรมทรัพยากรธรณี, อ้างแล้ว, หน้า 2-114.

38 เพิ่งอ้าง, หน้า 2-115.

สำหรับควบคุมการลงทุนของชาวต่างประเทศไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร หากเสนาบดีไทยเปิดใจให้กว้างพิจารณาข้อเสนอเสียแต่แรก ไทยอาจจะเปิดประมุขให้โอกาสแก่บริษัทต่างชาติเข้าดำเนินการสำรวจขุดเจาะน้ำมัน ซึ่งอาจจะตั้งเงื่อนไขไว้ว่า ถ้าข้อเสนอของบริษัทไม่เป็นที่พอใจ รัฐบาลไทยจะล้มเลิกการประมุขเสีย

การสำรวจน้ำมันของรัฐบาลเองเป็นเพียงข้ออ้างค่อนานาประเทศเพื่อหลีกเลี่ยงการเรียกร้องสิทธิตามสนธิสัญญาโดยบริษัทต่างชาติซึ่งกำลังรุกเร้าแข่งขันกันมาก อาจจะเป็นทางออกอันชาญฉลาดในสมัยนั้น แต่ถ้าพิจารณาในรายละเอียดแล้ว การที่บริษัทต่างชาติไม่ตั้งต้นเรียกร้องต่อไปอาจจะเป็นด้วยหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ประเทศมหาอำนาจตะวันตกต้องประสบกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำทั้งภายในประเทศและทั่วโลก หรืออาจจะเป็นด้วยเริ่มทยอยค้นพบ มีการสำรวจ และผลิตน้ำมันในละตินอเมริกาและตะวันออกกลาง และผลิตได้เพิ่มขึ้นในปริมาณที่มากเพียงพอที่จะทำให้ปริมาณสำรองของน้ำมันดิบมีเหลือมากกว่าความต้องการของตลาดทั่วโลก

ด้วยเหตุผลผลการสำรวจน้ำมันของรัฐบาลเป็นเพียงข้ออ้างเพื่อแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ทำให้รัฐบาลไทยไม่ได้สนใจดำเนินการเพื่อสำรวจน้ำมันอย่างจริงจัง ประกอบกับข้อจำกัดทางด้านเงินทุนความรู้ทางเทคโนโลยี ด้วยบุคคลผู้เชี่ยวชาญอย่างแท้จริง รวมทั้งความขาดแคลนเครื่องมือทันสมัย ทำให้ความฝันของเสนาบดีไทยไม่ปรากฏเป็นจริงขึ้นมาได้

ด้วยอกินันท์นาการ

จาก

โรงสมุดกงเจริญ

287/39-40 จรัญสนิทวงศ์ กรุงเทพฯ ฯ